

РОЗДІЛ 16
ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА:
ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ЛАНДШАФТ
ДОСЛІДЖЕНЬ

Лігоненко Л. О., Калінка Є. О.

ВСТУП

Глобальне економічне середовище останніх двох десятиліть характеризується безпрецедентним зростанням частоти, інтенсивності та різноманіття зовнішніх шоків. Фінансова криза 2008–2009 рр., пандемія COVID-19, геополітичні конфлікти, енергетичні кризи, розриви глобальних ланцюгів постачання, кліматичні катастрофи – усі ці явища не лише завдавали прямих економічних збитків, а й фундаментально змінювали умови господарювання, вимагаючи від підприємств не просто «витримувати удар», а й трансформувати свої бізнес-моделі, операційні процеси та стратегії розвитку. Для України, економіка якої зазнає безпрецедентного поєднання воєнного, макроекономічного, міграційного та інфраструктурного шоків одночасно, питання стійкості підприємств набуває екзистенційного характеру.

У цих умовах термін «economic resilience» перетворився з вузькоспеціалізованого поняття на міждисциплінарну концепцію, що охоплює мікро-, мезо- та макрорівні економічного аналізу. Кількість публікацій за цією тематикою у провідних наукометричних базах зростає експоненційно, особливо після 2020 року. Проте стрімке поширення поняття породжує низку принципів питань, без відповіді на які подальший розвиток досліджень ризикує залишитися фрагментарним та концептуально неузгодженим.

По-перше, наскільки сучасне розуміння economic resilience на рівні підприємства є теоретично обґрунтованим? Чи спирається воно на фундаментальні уявлення про стійкість складних систем, накопичені природничими науками протягом століть, чи є лише запозиченням терміну без його змістовного наповнення? По-друге, які саме напрямки досліджень сформувалися у міжнародній науковій літературі, яка їхня тематична структура та внутрішня логіка? По-третє, якою є хронологічна еволюція наукової думки у цій сфері – від яких питань дослідники

рухалися і до яких прийшли, та чи відповідає ця еволюція логіці розвитку самої категорії стійкості? Нарешті, яке місце у цьому міжнародному контексті займають вітчизняні дослідження та які перспективи їх подальшого розвитку?

Мета цього розділу – простежити еволюцію категорії «стійкість» від її витоків у природничих науках до сучасного економічного трактування на рівні підприємства; на цій основі провести бібліометричний аналіз дослідницького поля «economic resilience» у прив'язці до enterprise, ідентифікувавши тематичну структуру, хронологічну еволюцію та концентрацію наукової уваги; зіставити отримані результати з вітчизняними дослідженнями та визначити пріоритетні напрямки подальшого наукового пошуку.

Дослідження базується на трьох методологічних підходах.

Перший – ретроспективний аналіз фундаментальних праць з фізики та математики динамічних систем, загальної теорії систем, синергетики, екологічної науки, класичної, інституційної та еволюційної економічної теорії, а також теорії організацій. Метою цього аналізу є простеження генези категорії «стійкість» та обґрунтування закономірності її адаптації до мікроекономічного рівня через послідовність парадигмальних зсувів: рівновага → адаптація → трансформація.

Другий – бібліометричний аналіз 209 публікацій, індексованих у наукометричній базі Scopus за пошуковим запитом «economic resilience» AND «enterprise» за період 2004–2025 рр., з використанням програми VOSviewer. Для візуалізації та інтерпретації результатів використано три типи карт: мережеву візуалізацію (Network Visualization), що відображає тематичну структуру та кластеризацію термінів; накладену візуалізацію (Overlay Visualization), що демонструє хронологічну динаміку; візуалізацію щільності (Density Visualization), що дозволяє ідентифікувати зони найвищої та найнижчої концентрації досліджень.

Третій – критичне зіставлення отриманих результатів з вітчизняними дослідженнями економічної стійкості та резильєнтності підприємства, що дозволяє визначити парадигмальну позицію українських досліджень у координатах виявленої еволюції категорії, ідентифікувати наявний розрив із сучасним світовим науковим дискурсом та окреслити напрямки його подолання. Цей підхід забезпечує також позиціонування даного дослідження у послідовності попередніх робіт, що дозволяє продемонструвати логіку нарощування знань: від операціоналізації стійкості через прикладне застосування до фундаментального обґрунтування та систематичного картографування дослідницького поля.

Логіка дослідження побудована таким чином, що теоретичний аналіз еволюції категорії (перший підхід) формує концептуальну рамку, у контексті якої інтерпретуються результати бібліометричного аналізу (другий підхід), а зіставлення з вітчизняними дослідженнями (третій підхід) верифікує виявлені закономірності та визначає перспективи подальшого наукового пошуку.

**16.1. Еволюція категорії «стійкість»:
від динамічних систем до підприємства
16.1.1. Витоки: стійкість у фізиці, математиці
та загальній теорії систем**

Категорія «стійкість» має міждисциплінарний характер і сформувалася на перетині природничих, технічних та соціально-економічних наук. Первісно це поняття використовувалося у фізиці та математиці для опису поведінки динамічних систем, здатних зберігати або відновлювати рівноважний стан після впливу зовнішніх збурень. Класичні дослідження у цій сфері пов'язані з роботами А. Ляпунова ¹ та А. Пуанкаре ², у яких було закладено теоретичні основи аналізу стійкості динамічних систем. Саме у цих роботах було сформульовано ключове питання, яке залишається актуальним для всіх наступних трактувань стійкості: за яких умов система, виведена зі стану рівноваги, повертається до нього, а за яких – переходить до принципово іншого режиму функціонування?

Подальший розвиток системних досліджень у середині ХХ століття сприяв формуванню загальної теорії систем, у межах якої складні об'єкти почали розглядатися як відкриті системи, що функціонують у взаємодії із зовнішнім середовищем. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили Л. фон Берталанфі ³ та К. Боулдінг ⁴, які обґрунтували універсальні принципи функціонування складних систем та можливість їх аналізу незалежно від галузі застосування. Принципово важливим результатом загальної теорії систем стало розуміння того, що стійкість не є виключно внутрішньою властивістю системи, а визначається

---

¹ Lyapunov A. M. The General Problem of the Stability of Motion. London: Taylor & Francis, 1992. 271 p.

² Poincaré H. Science and Method. New York: Dover Publications, 2003. 288 p.

³ Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications. New York: George Braziller, 1968. 295 p.

⁴ Boulding K. E. General Systems Theory – The Skeleton of Science. Management Science. 1956. Vol. 2(3). P. 197–208.

характером її взаємодії із зовнішнім середовищем. Це створило передумови для перенесення поняття стійкості у сфери, де об'єкт дослідження функціонує у складному, мінливому та непередбачуваному оточенні, зокрема в економіку.

16.1.2. Синергетика: стійкість як трансформація

Принципово новий погляд на стійкість сформувався на перетині синергетики та теорії самоорганізації систем. У працях І. Пригожина⁵ та Г. Хакена⁶ було показано, що складні відкриті системи здатні переходити до нових режимів функціонування під впливом зовнішніх факторів, формуючи нові структури порядку. Цей концептуальний зсув має фундаментальне значення для розуміння стійкості: якщо класична фізика трактувала стійкість як повернення до попереднього стану рівноваги, то синергетика показала, що для складних систем стійкість може означати перехід до принципово нового стану, який є більш адаптованим до змінених умов. Стійкість почала розглядатися не як консервація існуючого порядку, а як здатність системи до продуктивної трансформації.

16.1.3. Екологічна стійкість:

міст між природничими та соціальними науками

Подальший розвиток концепції стійкості відбувся на теренах екологічної науки. У дослідженнях К. Голлінга⁷ було введено поняття «resilience», яке визначається як здатність системи зберігати свої основні функції та структуру після впливу зовнішніх шоків, а також адаптуватися до змін середовища. Голлінг розмежував два типи стійкості: *engineering resilience* (здатність повернутися до єдиного стану рівноваги, що відповідає класичному фізичному трактуванню) та *ecological resilience* (здатність системи зберігати функціональність у межах різних режимів, що ближче до синергетичного підходу). Саме екологічне трактування *resilience* стало «мостом» між природничими та соціально-економічними науками і визначило подальший розвиток досліджень стійкості в економіці.

---

⁵ Prigogine I., Stengers I. *Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam Books, 1984. 349 p.

⁶ Haken H. *Synergetics: An Introduction. Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology*. Berlin: Springer, 1983. 390 p.

⁷ Holling C. S. *Resilience and Stability of Ecological Systems*. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973. Vol. 4. P. 1–23.

16.1.4. Стійкість в економічній теорії: від рівноваги до еволюції

Перенесення категорії стійкості в сферу економічних досліджень відбувалося кількома паралельними шляхами, кожен з яких сформував її окреме трактування.

У працях представників класичної та неокласичної економічної теорії стійкість розглядалася як властивість економічної системи повертатися до стану рівноваги після відхилень. У працях Л. Вальраса⁸ та А. Маршалла⁹ обґрунтовано, що механізм взаємодії попиту та пропозиції забезпечує саморегуляцію ринкової системи. Це трактування є прямим аналогом engineering resilience за Голлінгом¹⁰ і відповідає класичному фізичному розумінню стійкості як повернення до рівноваги.

Представники інституційної економічної школи запропонували інший погляд. У працях Т. Веблена¹¹ та Дж. Коммонса¹² стійкість економічної системи пов'язується з дією формальних і неформальних інститутів, які регулюють взаємодію економічних агентів та забезпечують передбачуваність економічних процесів. Цей підхід вводить принципово важливий елемент: стійкість визначається не лише внутрішніми характеристиками системи та ринковими механізмами, а й якістю інституційного середовища.

Найбільш радикальне переосмислення стійкості відбулося у межах еволюційної економічної теорії. У працях Й. Шумпетера¹³, Р. Нельсона та С. Вінтера¹⁴ економічні системи розглядаються як такі, що перебувають у постійному процесі трансформації під впливом технологічних змін, інновацій та підприємницької діяльності. У межах цього підходу стійкість пов'язується не зі збереженням незмінного стану, а зі здатністю до адаптації та формування нових конкурентних переваг. Шумпетерівська концепція «творчого руйнування» фактично є

---

⁸ Walras L. Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth. Translated by W. Jaffé. Homewood: Richard D. Irwin, 1954. 626 p.

⁹ Marshall A. Principles of Economics. 8th ed. London: Macmillan, 1920. 731 p.

¹⁰ Holling C. S. Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics. 1973. Vol. 4. P. 1–23.

¹¹ Veblen T. The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions. New York: Macmillan, 1899. 400 p.

¹² Commons J. R. Institutional Economics: Its Place in Political Economy. Madison: University of Wisconsin Press, 1934. 921 p.

¹³ Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. Cambridge: Harvard University Press, 1934. 255 p.

¹⁴ Nelson R. R., Winter S. G. An Evolutionary Theory of Economic Change. Cambridge: Harvard University Press, 1982. 437 p.

економічним аналогом синергетичного розуміння стійкості як трансформації.

16.1.5. Організаційна стійкість: мікрорівень

Подальший розвиток досліджень стійкості відбувся в межах теорії організацій та стратегічного менеджменту, де основна увага була зосереджена безпосередньо на рівні підприємства. У дослідженнях G. Hamel та L. Välikangas¹⁵ стійкість підприємства визначається як стратегічна здатність організації передбачати довгострокові зміни середовища та адаптувати свою бізнес-модель до нових умов. У працях M. Linnenluecke¹⁶ та S. Duchek¹⁷ організаційна стійкість розглядається як комплексна здатність передбачати потенційні загрози, реагувати на них та формувати механізми посткризового навчання і розвитку.

16.1.6. Узагальнення еволюції

Узагальнення основних напрямів дослідження категорії «стійкість» у різних наукових дисциплінах представлено у таблиці 1.

Як видно з таблиці, еволюція категорії стійкості характеризується трьома послідовними парадигмальними зсувами:

Парадигма рівноваги (фізика → класична економіка): стійкість як здатність повернутися до попереднього стану після збурення.

Парадигма адаптації (екологія → інституційна економіка): стійкість як здатність зберігати функціональність в умовах змін, не обов'язково повертаючись до початкового стану.

Парадигма трансформації (синергетика → еволюційна економіка → організаційна стійкість): стійкість як здатність переходити до принципово нових, більш ефективних режимів функціонування під впливом шоків.

Ця послідовність парадигм є не лише теоретичною конструкцією – далі буде показано, що вона відтворюється у хронологічній еволюції сучасного дослідницького поля «economic resilience» AND «enterprise».

---

¹⁵ Hamel G., Välikangas L. The Quest for Resilience. *Harvard Business Review*. 2003. Vol. 81(9). P. 52–63.

¹⁶ Linnenluecke M. K. Resilience in Business and Management Research: A Review of Influential Publications and a Research Agenda. *International Journal of Management Reviews*. 2017. Vol. 19(1). P. 4–30. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12076>

¹⁷ Duchek S. Organizational Resilience: A Capability-Based Conceptualization. *Business Research*. 2020. Vol. 13. P. 215–246. <https://doi.org/10.1007/s40685-019-0085-7>

**Основні напрями дослідження категорії «стійкість»
у різних наукових дисциплінах**

Наукова галузь	Категорія стійкості	Сутність трактування	Представники
Фізика та математика	Стойкість динамічних систем	здатність системи зберігати або відновлювати стан рівноваги після впливу зовнішніх збурень	Lyapunov, Poincaré
Загальна теорія систем	Системна стійкість	властивість відкритих систем підтримувати цілісність і функціональність у взаємодії із середовищем	Bertalanffy, Boulding
Синергетика	Само-організаційна стійкість	здатність складних систем формувати нові структури порядку під впливом змін середовища	Prigogine, Haken
Екологічна наука	Екологічна стійкість	здатність системи зберігати функції після зовнішніх шоків і адаптуватися до змін	Holling
Класична економічна теорія	Стойкість економічної системи	здатність повертатися до стану рівноваги та стабільного функціонування	Walras, Marshall
Інституційна економіка	Інституційна стійкість	стійкість забезпечується ефективністю інституцій та правил взаємодії	Veblen, Commons
Еволюційна економіка	Еволюційна стійкість	здатність до адаптації та формування нових конкурентних переваг через інновації	Schumpeter, Nelson, Winter
Теорія організацій	Організаційна стійкість	здатність організації передбачати загрози, адаптуватися та навчатися після криз	Linnenluecke, Duchek
Економіка підприємства	Економічна стійкість підприємства	здатність забезпечувати стабільність, адаптацію та довгостроковий розвиток	Ареф'єва, Іванов

Джерело: складено авторами

16.2. Бібліометричний аналіз дослідницького поля

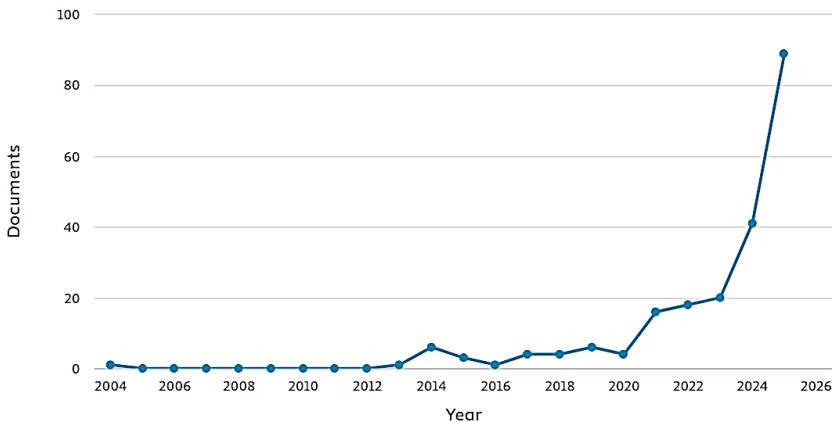
16.2.1. Інформаційна база та процедура аналізу

Пошуковий запит у наукометричній базі Scopus було сформульовано як TITLE-ABS-KEY («economic resilience» AND «enterprise»). Загальний масив охопив 234 документи, з яких для аналізу було відібрано 209 публікацій за період 2004–2025 рр. Програма VOSviewer виявила 1569 ключових слів. Після застосування тезауруса (об'єднання синонімів, форм однини-множини, видалення географічних назв та технічних слів) та встановлення порогу в 5 згадувань до остаточної вибірки потрапили 42 терміни. Для візуалізації використано три типи карт: мережеву (Network Visualization), накладену (Overlay Visualization) та щільності (Density Visualization).

16.2.2. Динаміка публікаційної активності

Перша публікація за даним пошуковим запитом з'явилася у 2004 році. Динаміка публікаційної активності має яскраво виражений висхідний характер із різким зростанням починаючи з 2020 року, що корелює з початком пандемії COVID-19. Пандемія стала «природним експериментом», який змусив наукове товариство переосмислити концепцію стійкості підприємства.

Documents by year

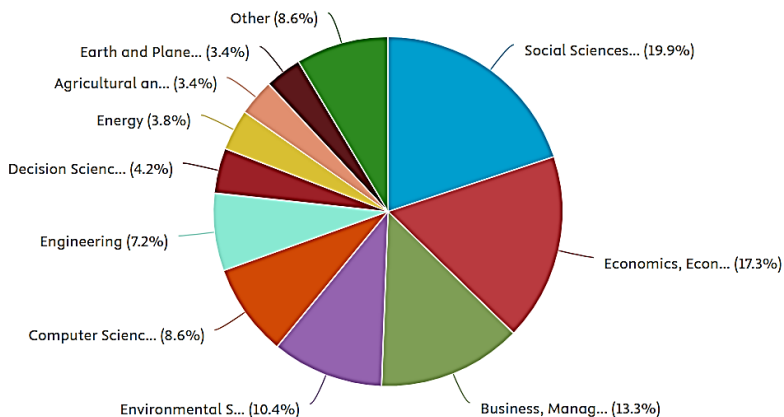

Рис. 1. Динаміка публікаційної активності за ключовими словами «economic resilience» AND «enterprise» у 2004-2025 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними Scopus.com

Як видно з рис. 2, дослідження economic resilience підприємства мають міждисциплінарний характер із домінуванням соціальних наук (19,9%), економіки та фінансів (17,3%) і бізнесу та менеджменту (13,3%). Водночас вагома частка екологічних (10,4%) і комп'ютерних наук (8,6%) свідчить про зростання ролі сталого розвитку та цифровізації у формуванні сучасних підходів до забезпечення стійкості підприємств.

Documents by subject area

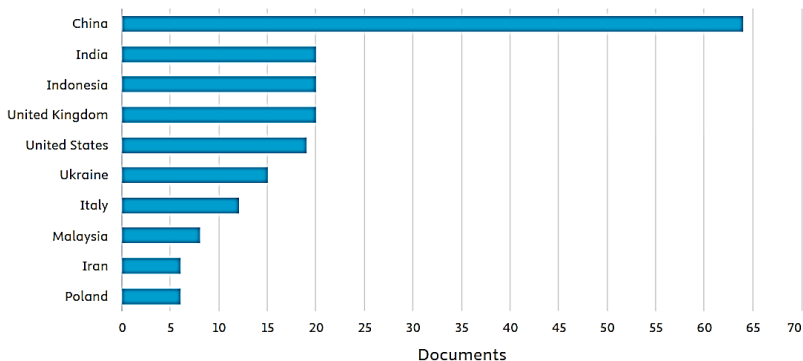

Рис. 2. Розподіл публікацій за науковими галузями за запитом “economic resilience” AND “enterprise”

Джерело: сформовано авторами на основі Scopus.com

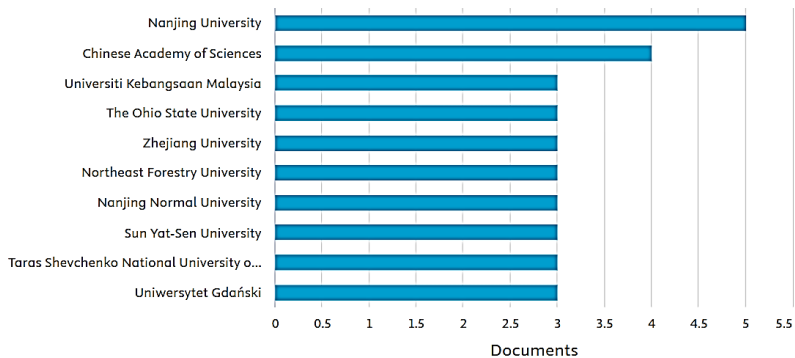
Детальнішу аналітику наукових публікацій з досліджуваними термінами (країни, дослідні центри) подано на рис. 3–4.

Отримані результати характеризують загальну структуру дослідницького поля, проте не відображають внутрішніх зв'язків між ключовими поняттями. Для їх виявлення доцільно застосувати аналіз спільної появи ключових слів, що дозволяє ідентифікувати тематичні кластери та структуру досліджень.

Рис. 3. Розподіл публікацій по країнам за запитом “economic resilience” AND “enterprise”

Джерело: сформовано авторами на основі Scopus.com

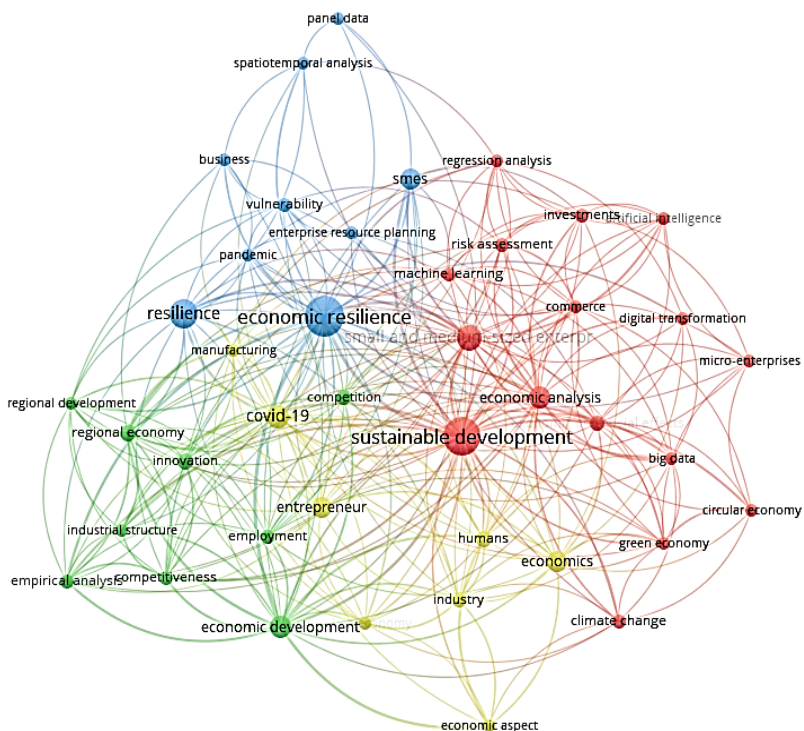

Рис. 4. Розподіл публікацій по дослідницьких центрах за запитом “economic resilience” AND “enterprise”

Джерело: сформовано авторами на основі Scopus.com

16.2.3. Кластеризація дослідницького поля

Аналіз спільної появи ключових слів за допомогою VOSviewer ідентифікував чотири кластери публікацій з проблематики економічної стійкості підприємства (рис. 5 та табл. 2).

Рис. 5. Мережева візуалізація кластерів ключових слів у публікаціях з проблематики економічної стійкості підприємства

Джерело: побудовано авторами з використанням програми VOSviewer

Представлені у таблиці результати кластеризації дозволяють не лише ідентифікувати ключові терміни дослідницького поля, але й виявити його внутрішню тематичну структуру. Групування ключових слів за кластерами відображає сформовані напрями наукових досліджень та їх концептуальну логіку, що дає змогу перейти від кількісного опису до змістовної інтерпретації.

Таблиця 2

**Результати кластеризації ключових слів
по запиту «економічна стійкість» та «підприємство»**

Кластер	Ключові слова (англ)	Ключові слова (укр)	Частота вживання	Загальна міцність ланки
Кластер 1 «Технології та сталий розвиток»	artificial intelligence	штучний інтелект	5	12
	big data	великі дані	5	17
	circular economy	циркулярна економіка	5	11
	climate change	зміна клімату	6	16
	commerce	комерція	5	21
	digital transformation	цифрова трансформація	5	10
	economic analysis	економічний аналіз	14	54
	economic and social effects	економічні та соціальні ефекти	7	25
	green economy	зелена економіка	5	18
	investments	інвестиції	5	20
	machine learning	машинне навчання	5	12
	micro-enterprises	мікро-підприємства	4	10
	regression analysis	регресійний аналіз	4	11
	risk assessment	оцінка ризиків	4	11
small and medium-sized enterprises	малий та середній бізнес	6	17	
sustainable development	сталий розвиток	12	38	
Кластер 2 «Регіональний розвиток та інновації»	competition	конкуренція	7	22
	competitiveness	Конкурентоспроможність	6	27
	economic development	економічний розвиток	14	65

	empirical analysis	емпіричний аналіз	6	24
	employment	зайнятість	6	17
	industrial structure	промислова структура	5	20
	innovation	інновація	8	21
	regional development	регіональний розвиток	10	32
	regional economy	регіональна економіка	5	18
Кластер 3 «Стійкість та бізнес-процеси»	business	бізнес	5	10
	economic resilience	економічна стійкість	46	81
	enterprise resource planning	планування ресурсів підприємства	5	8
	pandemic	пандемія	12	48
	panel data	панельні дані	5	13
	resilience	стійкість	18	52
	smes	МСП	10	28
	spatiotemporal analysis	просторово-часовий аналіз	4	11
Кластер 4 «Інформаційні технології»	vulnerability	вразливість	8	24
	covid-19	COVID-19	15	55
	economic aspect	економічний аспект	5	26
	economics	економіка	13	31
	entrepreneur	підприємець	12	23
	humans	люди	8	35
	industry	промисловість	6	27
	manufacturing	виробництво	6	22
urban economy	міська економіка	5	19	

Джерело: складено авторами

Узагальнення отриманих результатів дозволило виокремити чотири основні кластери, кожен з яких репрезентує окремий аспект дослідження економічної стійкості підприємства.

Кластер 1 (червоний): цифровізація як драйвер сталого розвитку – 16 термінів. Найбільший кластер, що пов'язує штучний інтелект, великі дані та машинне навчання з концепціями сталого розвитку, циркулярної та зеленої економіки. У контексті еволюції

категорії, цей кластер відображає парадигму трансформації: цифровізація виступає інструментом структурної перебудови підприємства, формуючи нові режими функціонування – ту саму властивість, яку Пригожин¹⁸ та Хакен¹⁹ описували як здатність складних систем формувати нові структури порядку. Наявність цього кластера як найбільшого свідчить про те, що сучасна наука трактує стійкість підприємства переважно у трансформаційній парадигмі.

Кластер 2 (зелений): регіональна конкурентоспроможність та інноваційний потенціал – 9 елементів. Зосереджений на макро- та мезоекономічних аспектах: економічний розвиток, регіональний розвиток, промислова структура, інновації. Цей кластер відповідає інституційній та еволюційній традиціям (Веблен²⁰, Коммонс²¹, Шумпетер²²), де стійкість визначається якістю середовища та здатністю до інноваційної трансформації. Для підприємства це означає, що його індивідуальна стійкість значною мірою визначається характеристиками регіонального та галузевого середовища.

Кластер 3 (синій): механізми антикризової стійкості підприємства – 9 елементів. Ядро – economic resilience, пов'язане з вразливістю та пандемією. Концептуально це найбільш «класичний» кластер: він відповідає екологічному трактуванню resilience за Голлінгом²³ – парадигмі адаптації. Наявність ERP-систем свідчить про визнання ролі інтегрованих інформаційних систем як інструменту мікрорівневої стійкості. Характерно, що терміни «панельні дані» та «просторово-часовий аналіз» вказують на методологічну складність та орієнтацію на лонгітюдні дослідження.

Кластер 4 (жовтий): соціально-промислова адаптація до глобальних шоків – 8 елементів. Пов'язує COVID-19, виробництво, підприємця та міську економіку. Це «прикладний» кластер, зосереджений

---

¹⁸ Prigogine I., Stengers I. Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. New York: Bantam Books, 1984. 349 p.

¹⁹ Haken H. Synergetics: An Introduction. Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology. Berlin: Springer, 1983. 390 p.

²⁰ Veblen T. The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions. New York: Macmillan, 1899. 400 p.

²¹ Commons J. R. Institutional Economics: Its Place in Political Economy. Madison: University of Wisconsin Press, 1934. 921 p.

²² Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. Cambridge: Harvard University Press, 1934. 255 p.

²³ Holling C. S. Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973. Vol. 4. P. 1–23.

Етап рівноваги (сині відтінки, ~2020–2022 рр.). Дослідження фокусувалися на промисловій структурі, загальній стійкості та первинній реакції на кризу. У термінах еволюції категорії, це відповідає парадигмі рівноваги (Вальрас²⁵, Маршалл²⁶) – здатності повернутися до попереднього стану. Наукове товариство формувало понятійний апарат, визначаючи межі та зміст категорії *economic resilience* стосовно підприємства.

Етап адаптації (зелені відтінки, ~2023–2024 рр.). Центр уваги змістився на сталий розвиток та механізми адаптації малого і середнього бізнесу до нестабільного середовища. Це відповідає парадигмі адаптації (Голлінг) – стійкість як здатність зберігати функціональність, не обов'язково повертаючись до початкового стану. COVID-19 став каталізатором переходу, продемонструвавши, що підприємства, які намагалися просто «перечекати» кризу і повернутися до попереднього стану, виявилися менш стійкими, ніж ті, що активно адаптувалися.

Етап трансформації (жовті відтінки, ~2025 р.). Домінують штучний інтелект, цифрова трансформація, циркулярна економіка, кліматичні зміни. Це відповідає парадигмі трансформації (Пригожин, Хакен, Шумпетер) – стійкість як здатність переходити до принципово нових режимів функціонування. Підприємство стійке не тому, що воно повертається до попереднього стану і не тому, що воно адаптується до нового, а тому, що воно здатне трансформувати свою бізнес-модель, використовуючи шок як «вікно можливостей» для якісного стрибка.

Таким чином, хронологічна еволюція дослідницького поля протягом лише п'яти років (2020–2025) відтворює у стислій формі багатостолітню еволюцію категорії стійкості: від рівноваги через адаптацію до трансформації. Це не є випадковим збігом – це закономірний результат того, що наукове осмислення реальних кризових процесів (пандемія → відновлення → цифрова трансформація) проходить ті самі когнітивні етапи, що й розвиток теоретичних уявлень про стійкість складних систем.

16.2.5. Концентрація наукової уваги

Для визначення концентрації наукової уваги та виявлення найбільш і найменш досліджених напрямів використано візуалізацію щільності (Density Visualization).

---

²⁵ Walras L. Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth. Translated by W. Jaffé. Homewood: Richard D. Irwin, 1954. 626 p.

²⁶ Marshall A. Principles of Economics. 8th ed. London: Macmillan, 1920. 731 p.

**Рис. 7. Візуалізація щільності дослідницького поля
“economic resilience” AND “enterprise”**

Джерело: побудовано авторами з використанням програми VOSviewer

Теплова карта виявляє два «епіцентри»: «sustainable development» та «economic resilience». Ці категорії утворюють концептуальний фундамент поля, де сталий розвиток визначає стратегічний горизонт, а економічна стійкість – механізм його досягнення. Зони зростання навколо «artificial intelligence» та «innovation» свідчать про формування нової підгалузі. Периферійні зони (просторово-часовий аналіз, панельні дані, міська економіка) вказують на перспективні ніші для подальших досліджень.

16.3. Українські дослідження у контексті еволюції категорії

Зіставлення результатів еволюційного та бібліометричного аналізу з українськими дослідженнями з пролематики економічної стійкості дозволяє виявити як наявний парадигмальний розрив, так і його поступове подолання.

Значна частина вітчизняних досліджень економічної стійкості підприємства сформувалася у парадигмі рівноваги. Кошевий М. М. та Головка Д. Д.²⁷ трактують стійкість підприємства як стан рівноваги з

²⁷ Кошевий М. М., Головка Д. Д. Сутність економічної стійкості підприємства та підходи до її визначення. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 45–49.

можливістю розвитку без значних відхилень. Ткаченко С. М.²⁸ розмежує внутрішню, зовнішню та успадковану стійкість, фокусуючись на збалансованості підсистем. Фещур Р. В. та Баранівська Х. С.²⁹ досліджують еволюцію понятійного базису в межах того ж підходу. Філіпенко А. С.³⁰ збагачує дослідження інституційним виміром, пропонуючи аналіз стійкості через призму інституційної логіки та вводячи поняття логічного індексу стійкості, що наближує вітчизняну традицію до інституційної школи, проте не виводить її на рівень трансформаційної парадигми.

Усвідомлення обмеженості рівноважного підходу та необхідності переходу до динамічного розуміння стійкості стало підґрунтям для серії досліджень, спрямованих на операціоналізацію поняття резильентності на мікроекономічному рівні. У роботі Лігоненко Л. О. та ін., 2025³¹ запропоновано методичний підхід до оцінювання рівня резильентності підприємств як передумови забезпечення їхньої сталості та конкурентоспроможності. Принциповим у цій роботі є використання саме терміну «резильєнтність» (resilience) замість традиційного для вітчизняної літератури «стійкість» (stability), що відображає не лише термінологічну, а й змістовну переорієнтацію – від статичного розуміння стійкості як збереження рівноваги до динамічного як здатності до адаптації, відновлення та трансформації під впливом шоків.

Подальший розвиток цього напрямку представлено у роботі Лігоненко Л. О., Андрійчук В. В., Чухраєвої Н. М., Олійник Я. В. та Свистун А. О.³², де концепцію резильєнтності застосовано до конкретної прикладної проблеми – визначення стану енергетичної резильєнтності бізнесу в контексті завдань антикризового управління у воєнний час.

---

²⁸ Ткаченко С. М. Теоретичні засади формування економічної стійкості підприємства. *Економічний простір*. 2019. № 146. С. 112–118.

²⁹ Фещур Р. В., Баранівська Х. С. Еволюція підходів до визначення економічної стійкості підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні*. 2018. № 897. С. 123–130.

³⁰ Філіпенко А. С. Інституційні основи економічної стійкості підприємства. *Економіка України*. 2017. № 5. С. 34–47.

³¹ Ligonenko, L., Andriichuk, V., Melnyk, S., & Smyrnov, Y. (2025). Assessing the level of resilience of enterprises as a precondition for ensuring their sustainability and competitiveness. *Technology Audit and Production Reserves*, 1(4)(81), 13–19. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.323149>

³² Ligonenko, L., Andriichuk, V., Chukhraieva, N., Oliinyk, Y., & Svistun, A. (2025). Assessing the state of business energy resilience in the context of crisis management tasks in wartime. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4(13 (136), 70–78. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.336529>

Це дослідження є принципово важливим з кількох причин. По-перше, воно переносить поняття resilience з рівня загальних теоретичних побудов на рівень конкретної функціональної підсистеми підприємства (енергетичне забезпечення), демонструючи практичну застосовність концепції. По-друге, воно здійснює те, чого бракує переважній більшості міжнародних досліджень, виявлених у ході бібліометричного аналізу, – аналіз стійкості підприємства в умовах воєнного шоку, який практично не представлений у світовій літературі. По-третє, поєднання енергетичної проблематики з антикризовим управлінням відповідає трансформаційній парадигмі: підприємство не просто «витримує» енергетичний шок, а змушене трансформувати свої операційні процеси, шукати альтернативні джерела енергозабезпечення та формувати нові моделі функціонування.

Дане дослідження є наступним кроком у цій послідовності. Якщо попередні роботи зосереджувалися на операціоналізації resilience та її застосуванні до конкретних функціональних проблем, то в межах даного дослідження вирішуються два завдання, які залишалися відкритими. Перше – забезпечення фундаментального теоретичного обґрунтування: простежено еволюцію категорії «стійкість» від фізики та синергетики до економіки підприємства, що дозволяє вписати дослідження resilience у ширший міждисциплінарний контекст та обґрунтувати закономірність парадигмального переходу від рівноваги до трансформації. Друге – картографування дослідницького поля «economic resilience» AND «enterprise» за допомогою бібліометричного аналізу, що дозволяє визначити місце вітчизняних досліджень у міжнародному науковому дискурсі та ідентифікувати перспективні напрямки подальшого пошуку.

Практика українських підприємств в умовах безпрецедентного поєднання множинних шоків – релокація виробництв, кардинальна зміна ринків збуту, прискорена цифровізація, перехід на нові моделі енергозабезпечення – є унікальним емпіричним матеріалом, що потребує теоретичного осмислення на перетині фундаментальних уявлень про стійкість складних систем та реалій українського бізнесу. Формування такої інтегративної теоретичної рамки є пріоритетним завданням подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження поєднало теоретичний аналіз еволюції категорії «стійкість» з бібліометричним аналізом сучасного масиву публікацій, що дозволило отримати цілісне уявлення про стан та напрямки розвитку досліджень економічної стійкості підприємства.

Простежена еволюція категорії від фізики та математики динамічних систем через загальну теорію систем, синергетику та екологічну науку до сучасного економічного трактування виявила три послідовні парадигмальні зсуви: від стійкості як збереження рівноваги до стійкості як адаптації та, нарешті, до стійкості як структурної трансформації. Бібліометричний аналіз 209 публікацій за період 2004–2025 рр. емпірично підтвердив, що хронологічна еволюція дослідницького поля відтворює цю послідовність у стислій формі: від питань рівноваги та виживання (2020–2022 рр.) через адаптацію та сталий розвиток (2023–2024 рр.) до цифрової трансформації як механізму стійкості (2025 р.).

Чотири ідентифіковані кластери відображають різні грані категорії стійкості, сформовані на різних етапах її міждисциплінарного розвитку. Центральне положення «sustainable development» та «economic resilience» у мережі свідчить про конвергенцію цих категорій та формування феномену «подвійного переходу» (Twin Transition), де цифрова та екологічна трансформація розглядаються як єдиний механізм забезпечення стійкості підприємства.

Зіставлення з вітчизняними дослідженнями показало, що значна частина українських робіт відповідає парадигмі рівноваги, тоді як світовий мейнстрім перейшов до парадигми трансформації. Водночас серія попередніх досліджень Лігоненко Л. О. та ін.^{33, 34} засвідчує поступове подолання цього розриву: від операціоналізації поняття резильєнтності та розробки методичного підходу до оцінювання її рівня – до застосування концепції для вирішення конкретних прикладних проблем антикризового управління та енергетичної резильєнтності в умовах воєнного часу. Дане дослідження доповнює цю послідовність фундаментальним теоретичним виміром (еволюція категорії) та систематичним картографуванням міжнародного дослідницького поля (бібліометрія), що створює підґрунтя для подальшої інтеграції вітчизняних досліджень у глобальний науковий дискурс.

Пріоритетними напрямками подальших досліджень є: формування інтегративної теоретичної рамки трансформаційної стійкості

---

³³ Ligonenko, L., Andriichuk, V., Melnyk, S., & Smyrnov, Y. (2025). Assessing the level of resilience of enterprises as a precondition for ensuring their sustainability and competitiveness. *Technology Audit and Production Reserves*, 1(4(81)), 13–19. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.323149>

³⁴ Ligonenko, L., Andriichuk, V., Chukhraieva, N., Oliinyk, Y., & Svistun, A. (2025). Assessing the state of business energy resilience in the context of crisis management tasks in wartime. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4(13 (136)), 70–78. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.336529>

підприємства, що поєднає фундаментальні уявлення синергетики та еволюційної економіки з прикладним інструментарієм оцінювання resilience; розширення емпіричних досліджень стійкості українських підприємств як безпрецедентного case study трансформаційної стійкості в умовах множинних одночасних шоків; розробка інтегрованих моделей оцінки, що враховують взаємодію фінансових, цифрових, маркетингових та організаційних факторів; контент-аналіз анотацій публікацій вибірки для встановлення реального співвідношення рівнів дослідження та ідентифікації критичних дослідницьких прогалів; а також дослідження ролі консалтингового забезпечення як практичного механізму підвищення стійкості підприємств.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні розглянуто еволюцію категорії економічної стійкості підприємства від її витоків у природничих науках до сучасного економічного трактування. Обґрунтовано наявність трьох парадигмальних підходів до розуміння стійкості: рівноважного, адаптаційного та трансформаційного. На основі бібліометричного аналізу публікацій у базі Scopus за запитом “economic resilience” AND “enterprise” ідентифіковано тематичну структуру дослідницького поля, його хронологічну еволюцію та зони концентрації наукової уваги. Встановлено, що сучасні дослідження зосереджені навколо концепцій сталого розвитку та цифрової трансформації як ключових драйверів стійкості підприємств. Виявлено чотири основні тематичні кластери, що відображають різні аспекти формування стійкості. Доведено, що хронологічна еволюція дослідницького поля відтворює загальну логіку розвитку категорії стійкості – від рівноваги через адаптацію до трансформації. Проведено зіставлення міжнародних та українських досліджень, яке засвідчило наявність парадигмального розриву. Обґрунтовано, що сучасні вітчизняні дослідження поступово інтегруються у трансформаційну парадигму. Визначено перспективні напрями подальших досліджень, зокрема формування інтегративної теоретичної рамки та розвиток емпіричних досліджень стійкості підприємств в умовах множинних шоків.

Література

1. Андрєєва В. А., Зубко Т. Л. Економічна стійкість підприємства: теоретичні аспекти. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 3. С. 45–51.

2. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність та напрями забезпечення. *Економіка та держава*. 2013. № 10. С. 4–8.
3. Білик М. Д. Фінансова стійкість підприємств: теорія та практика. Київ : КНЕУ, 2018. 312 с.
4. Іванов Ю. Б. Економічна стійкість підприємств: методологія та практика забезпечення. Харків : ІНЖЕК, 2014. 320 с.
5. Кошевий М. М., Головка Д. Д. Сутність економічної стійкості підприємства та підходи до її визначення. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 45–49.
6. Ткаченко С. М. Теоретичні засади формування економічної стійкості підприємства. *Економічний простір*. 2019. № 146. С. 112–118.
7. Фещур Р. В., Баранівська Х. С. Еволюція підходів до визначення економічної стійкості підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні. 2018. № 897. С. 123–130.
8. Філіпенко А. С. Інституційні основи економічної стійкості підприємства. *Економіка України*. 2017. № 5. С. 34–47.
9. Bertalanffy L. von. *General System Theory: Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller, 1968. 295 p.
10. Boulding K. E. *General Systems Theory – The Skeleton of Science. Management Science*. 1956. Vol. 2(3). P. 197–208.
11. Commons J. R. *Institutional Economics: Its Place in Political Economy*. Madison: University of Wisconsin Press, 1934. 921 p.
12. Duchek S. *Organizational Resilience: A Capability-Based Conceptualization. Business Research*. 2020. Vol. 13. P. 215–246. <https://doi.org/10.1007/s40685-019-0085-7>
13. Hamel G., Välikangas L. *The Quest for Resilience. Harvard Business Review*. 2003. Vol. 81(9). P. 52–63.
14. Haken H. *Synergetics: An Introduction. Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology*. Berlin: Springer, 1983. 390 p.
15. Holling C. S. *Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973. Vol. 4. P. 1–23.
16. Lengnick-Hall C. A., Beck T. E. *Adaptive Fit Versus Robust Transformation: How Organizations Respond to Environmental Change. Journal of Management*. 2005. Vol. 31(5). P. 738–757.
17. Linnenluecke M. K. *Resilience in Business and Management Research: A Review of Influential Publications and a Research Agenda. International*

Journal of Management Reviews. 2017. Vol. 19(1). P. 4–30. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12076>

18. Ligonenko, L., Andriichuk, V., Chukhraieva, N., Oliinyk, Y., & Svistun, A. (2025). Assessing the state of business energy resilience in the context of crisis management tasks in wartime. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4(13 (136)), 70–78. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.336529>.

19. Ligonenko, L., Andriichuk, V., Melnyk, S., & Smyrnov, Y. (2025). Assessing the level of resilience of enterprises as a precondition for ensuring their sustainability and competitiveness. *Technology Audit and Production Reserves*, 1(4(81)), 13–19. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.323149>.

20. Lyapunov A. M. *The General Problem of the Stability of Motion*. London: Taylor & Francis, 1992. 271 p.

21. Marshall A. *Principles of Economics*. 8th ed. London: Macmillan, 1920. 731 p.

22. Nelson R. R., Winter S. G. *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Cambridge: Harvard University Press, 1982. 437 p.

23. Poincaré H. *Science and Method*. New York: Dover Publications, 2003. 288 p.

24. Prigogine I., Stengers I. *Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam Books, 1984. 349 p.

25. Schumpeter J. A. *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press, 1934. 255 p.

26. Veblen T. *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: Macmillan, 1899. 400 p.

27. Walras L. *Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth*. Translated by W. Jaffé. Homewood: Richard D. Irwin, 1954. 626 p.

Information about the authors:

Larysa Ligonenko

Doctor of Economics, Professor,
Department of Business Economics and Entrepreneurship,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine

Yevhenii Kalinka

Postgraduate Student,
Department of Business Economics and Entrepreneurship,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine